

ПРИНЦИП ВИХОВУЮЧОГО НАВЧАННЯ**У СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ**

У статті розглядаються погляди педагогів кінця ХХ століття у сучасних наукових дослідженнях на принцип виховуючого навчання, який рекомендовано було реалізовувати при вивченні всіх навчальних дисциплін.

Ключові слова: *виховуюче навчання, принцип, педагог, розвиток особистості, форми, методи.*

In the article the looks of teachers of end of XX of century are examined in modern scientific researches on principle of educative studies, which it is recommended it was to realize at the study of all educational disciplines.

Keywords: *educative studies, principle, teacher, development of personality, form, methods.*

Вимогою сьогодення є відродження української школи, яка має увібрати в себе кращі народні та загальнолюдські ідеали, традиції, здобутки вітчизняної та світової педагогічної думки минулого й сучасності. Звернення дослідників до історії педагогіки, переоцінка ними фактів життя і діяльності окремих особистостей допомагають по-новому оцінити здобутки вітчизняної педагогіки в контексті історичних подій та скористатися ними для формування й удосконалення освітніх технологій. Отже вивчення теоретичних пошуків і практичного досвіду представників українського шкільництва має сприяти глибшому пізнанню історико-педагогічного минулого України. У цьому контексті слід відзначити наукові дослідження, які помітно активізувалися за останні роки (І. Воробець, С. Дмитренко, Т. Завгородня, І. Зайченка, Н. Коляда, Н. Побірченко, Б. Ступарик, О. Сухомлинська та ін.). Адже здійснення персоналістичного дослідження сприятиме залюдненню історії України, що є особливо актуальним за умов тривалого фактичного замовчування в радянській історіографічній традиції діяльності цілої плеяди української інтелігенції. Вивчення з сучасних теоретико-методологічних позицій світоглядних цінностей дозволяє порушити важливу теоретичну проблему про роль особи в розвитку української національної ідентичності у бездержавний період. Нині на життєвому прикладі виховуються нові покоління освітян-патріотів, а результати досліджень теоретичних і практичних здобутків педагогів минулого

допомагають об'єктивно простежити генезис окремих педагогічних явищ, течій, ідей, загальний хід розвитку вітчизняної педагогічної думки та освіти, що сприяє кращому усвідомленню їх сучасного стану та дає певну можливість прогнозувати подальший розвиток освітньої галузі.

Прогресивні погляди вчених кінця XIX – першої третини XX ст. не втратили своєї значущості і в наш час. Ґрунтовне дослідження, широке висвітлення й адаптоване до культурно-часового контексту застосування провідних ідей освітньої спадщини забезпечує дотримання принципів єдності, спадкоємності та наступності у розвитку педагогічної науки. Звернення до першоджерел, які відображають надбання національної системи освіти в минулому, сприяє усвідомленню сучасності й визначенню перспектив розвитку педагогіки.

Зокрема, Н. В. Кошечко в дисертаційному дослідженні визначила кілька головних аспектів у спадщині С. Ананьїна: вчений удосконалив концепцію виховуючого навчання (запропоновану ще Й.Гербартом); обстоював нерозривність інтелектуального навчання, морального виховання та фізичного розвитку особистості; надавав надзвичайного значення інтересу в навчанні та індивідуальному підходу. В зв'язку з цими положеннями вчений у праці “Нарис з педагогіки середньої школи” (1914) обґрунтовував мету, окреслив навчально-виховні завдання та зміст освіти у новій школі. Під загальною освітою він розумів, передусім, “багатство знань про все”, енциклопедичну освіту, яка б сприяла розвитку “всієї людини в її цілому”, всебічному розвитку, формуванню фізичних сил і психічних нахилів та здібностей особистості. Для досягнення цієї мети, С. Ананьїн визначив два основні завдання: творити досконалу людину і готувати її до продовження освіти. Водночас С. Ананьїн стверджував, що характерними негативними рисами загальновизнаного освітнього ідеалу були: 1) інтелектуалізм - прагнення вчителів до однобічного інтенсивного розвитку інтелекту; 2) універсалізм - догматичне ствердження спільної освіти для всіх, однаковий перелік навчальних предметів, без урахування вікових та індивідуальних здібностей особистості, нехтування її вільним вибором;

3) трансцендентизм - відірваність школи від життя і неможливість учнів використати на практиці засвоєний інформаційний матеріал [2].

Урахування у навчально-виховному процесі “природи дітей”, реалізація завдань “виховної школи” на засадах народності й демократизму, а також думки про здійснення загальної та спеціальної підготовки вчителів для народної школи і забезпечення їх науково-методичними, навчальними посібниками тощо знайшли подальший розвиток у численних працях С. Миропольського. Учений всебічно обґрунтував перевагу обов’язкової освіти і, розвиваючи ідею Я. А. Коменського, доводив, що в народній школі загальні знання з арифметики, історії, письма, Закону Божого та ін. слід доповнювати елементарними знаннями з економічної, юридичної й сільськогосподарської галузей (“Дидактичні нариси”, “Життя і школа”, “Про навчання грамоті”, “Сільськогосподарський елемент у народній школі”, “Школа як сила економічна” та ін.). Така точка зору знаходила своїх прихильників як в теорії, так і в шкільній практиці; з іншого – викликала певні нарікання, заперечення [1].

Одним із найголовніших педагогічних постулатів І. Петрів теж було виховуюче навчання. Це й зумовлювало спрямованість її методичних пошуків і знахідок. Прикладом цього може бути її стаття “Навчання правопису в III-ій класі народної школи” [5]. Вона присвячена конкретній, суто методичній меті – дати учням III класу уявлення про ступінь порівняння прикметників. І дуже показово, що, розкриваючи цю тему, вчителька творчо використовує різноманітні методи, прийоми, засоби та форми роботи, демонструючи взаємозв’язок теоретичних надбань педагогіки з живою практикою роботи в початкових класах. Так, добір матеріалу для уроків І. Петрів здійснювала, враховуючи принцип зв’язку з життям, наводячи молодшим школярам приклади з їх найближчого оточення [5 : 103].

Особливо цікавим у творчому доробку І. Петрів є використання при розгляді складної теми “Ступені порівняння прикметників” елементів ігрової діяльності, в основу яких покладено твори усної народної творчості. Зокрема,

вона пропонує використати на уроці цікаву казку або оповідання, “де буде багато різних прикметників, що їх можна б степенувати”.

Педагог радить для цієї цілі розказати дітям казку про “злу мачуху й князівну Снігурочку. Княгиня – мачуха питала в зеркала: “Зеркальце, скажи мені, чи я гарна?” Зеркало відповідає: “Гарна, ти, гарна, княгине, та гарніша за тебе Снігурочка”. Можна додати, зауважує Петрів, що княгиня питатиме, чи вона мудра. Зеркало відповідає: “Мудра, ти, мудра, та Снігурочка ще мудріша”. – Можна додати ще кілька питань княгині з іншим прикметником, а все добирати такі, щоб було бодай за два з кожної групи закінчень...” [5].

Водночас школа покликана допомогти дитині виявити все те найкраще, що закладено в ній природою, тобто пізнавальні, творчі, ціннісні, художні та інші здібності. При цьому визначальну роль має така система потенцій: пізнавальні (розум), ціннісно-орієнтаційні (почуття), творчі (діяльність і воля).

Завдання, які ставив Я.Чепіга перед початковою школою, вимагали всебічного оновлення змісту навчальної роботи, що має бути організований не тільки як основа наукових і корисних для життя знань, а й виховувати риси української ментальності, любов і повагу до праці та людей праці. До дидактичних принципів початкового навчання Я.Чепіга відносить: принципи природовідповідності, гуманізації, взаємозв'язку, навчання і розвитку, наочності, зв'язку навчання з життям, розвивального навчання, народності, рухової діяльності, системного і послідовного навчання, трудовий принцип. Він їх розглядає як соціально організовану пізнавальну діяльність учнів, результати якої залежать від повноти реалізації їх вимог. Останні впливають із законів навчання і суспільних норм, є передумовою підвищення ефективності педагогічного процесу. Функціонуючи взаємозалежно, дидактичні принципи створюють цілісну систему наукового забезпечення результативного навчання.

Підходи до вибору форм і методів навчання Я.Чепіга обґрунтовує з огляду на конкретні умови й основи пізнання. Виділяючи аналітичні методи, вчитель розкладає поняття на елементи й показує роль кожного в пізнавальній системі; генетичні методи - досліджується процес виникнення знань, їх

розвиток, при цьому вчений їх поділяє на сократівський (шлях добування знань показує вчитель) та евристичний (учні під керівництвом учителя самостійно відкривають нові знання) [3].

І. Стешенко основну увагу приділяв діяльності з розробки питань змісту й методики навчання і виховання дітей та юнацтва нової української школи. У теорії виховання національної школи вчений вбачав глибоке і різнобічне розкриття сутності педагогічних явищ, закономірностей, глобальних проблем, обґрунтування педколективом школи напрямів змісту виховання школярів і можливостей їх реального втілення в практику. Ідеї народності школи й виховання для сучасної педагогічної науки і практики становлять національні цінності, що є серцевиною освіти й виховання. Учений був переконаний, що зміст освіти й виховання тільки тоді буде успішним, творчо розкриє та розвине індивідуальні здібності дітей, їхні інтелектуальні можливості й нахили, коли буде співзвучним із багатовіковою культурою рідного народу. І. Стешенко наполягав на тому, щоб на уроках у школі й в домашні завдання включали матеріали про Україну, її природні багатства, національних героїв, етногенез української нації, історичну пам'ять [4 : 10].

У центрі педагогічних поглядів А. Крушельницького, як і інших педагогів, – дитина із вродженими задатками, здібностями, талантами. Головне завдання виховання, на думку педагога, – забезпечити їх розвиток, сформувати національно свідому, вольову, цілеспрямовану й гуманну особистість, здатну працювати задля інтелектуального, духовного, економічного і культурного збагачення себе й свого народу. Зокрема аналіз підручників А. Крушельницького дає підстави для висновку, що в них виражено українознавчий аспект змісту освіти. Ці читанки створювали умови для втілення у навчально-виховний процес національної ідеї, посилення виховної спрямованості навчання, організації самостійної роботи учнів, розвитку їх творчих здібностей, залучення до різних видів пізнавальної діяльності [6].

Таким чином, значний внесок педагоги зробили у розвиток теорії та практики навчання і виховання, методики викладання різних дисциплін. У

своїй педагогічній діяльності вони керувалися такими принципами навчання: врахування психологічного стану дитини; взаємозв'язок навчального матеріалу з оточуючим середовищем; антропоцентризм і гуманізм та ін. В основу організації навчально-виховного процесу поклали індивідуальні особливості дітей, розвиток їх активності та самостійності, залучення учнів до різноманітних видів діяльності. Особливий наголос педагоги робили на принципі “виховуючого навчання”, надавали перевагу евристичному, ігровому, практичному, кореляційному, індуктивному, частково-дослідницькому методам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голубничка Л. О. Принципи навчання і виховання у педагогічній спадщині С. І. Миропольського / 13.00.01: автореф. дис... канд. пед. наук. – Харків, 1999. – 20 с.
2. Кошечко Н. В. Науково-педагогічна діяльність С.А.Ананьїна (1873-1942) / 13.00.01: автореф. дис... канд. пед. наук. – Київ, 2008. – 20 с.
3. Ніколенко Л. Т. Теоретичні засади навчання і виховання молодших школярів у педагогічній спадщині Я.Ф.Чепіги / 13.00.01: автореф. дис... канд. пед. наук. – Київ, 2000. – 20 с.
4. Сойко І. М. Педагогічна діяльність Івана Стешенка / 13.00.01: автореф. дис... канд. пед. наук. – Луганськ, 2001. - 20 с.
5. Стражнікова І.В. Педагогічні погляди та освітня діяльність Іванни Петрів (1892 – 1971 рр.) / 13.00.01: Дис... канд. пед. наук. – Івано-Франківськ, 2006. – 171 с.
6. Чаграк Н.І. Педагогічні погляди і просвітницька діяльність Антона Крушельницького / 13.00.01: автореф. дис.. канд. пед. наук. - Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.